

До спеціалізованої вченої ради
Д 20.149.01 в
Приватному вищому
навчальному закладі
Університеті Короля Данила

76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Є. Коновальця, 35

ВІДГУК

**офіційного опонента ГРИНЬКО Світлани Дмитрівни
на дисертаційне дослідження РЕВУЦЬКОЇ Ірини Емілівни на тему
«Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн –
членів ЄС: порівняльно-правова характеристика»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Дисертаційне дослідження Ревуцької Ірини Емілівни на тему «Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн – членів ЄС: порівняльно-правова характеристика» виконане на актуальну тему. Уже понад десять років основним кодифікованим актом, що здійснює правове регулювання особистих немайнових і майнових сімейних відносин, є Сімейний кодекс України. З його прийняттям 10 січня 2002 року зміни в правовому регулюванні сімейних відносин набули кардинально іншого характеру: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини

сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку. При цьому розширена сфера договірної регулювання сімейних відносин, запроваджено нові правові інститути та ін.

За цей період було прийнято також низку важливих законодавчих актів, які призначені врегулювати особливості окремих видів сімейних відносин, пов'язаних із окремими учасниками, об'єктами, змістом, підставами виникнення.

Різноманітність правового регулювання сімейних відносин дала новий поштовх для розвитку теорії сімейного права та цивільного процесу і стала причиною відродження і навіть загострення давньої наукової дискусії з проблем щодо поняття та підстав виникнення сім'ї, правової сутності шлюбу, можливості укладення одностатевих шлюбів, фактичних шлюбних відносин, зареєстрованого партнерства тощо.

Водночас сьогодні сімейне законодавство України перебуває на шляху реформування, що здійснюється в контексті приведення національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Для цього доцільно переглянути сучасні концепції правового регулювання сімейних відносин та підстав виникнення сім'ї зокрема.

Від цього залежить формування підґрунтя для розробки нової законодавчої концепції приватного права з врахуванням вимог європейських стандартів. Крім того поява нових приватних відносин потребує відповідного правового регулювання як у сімейно-правовій сфері, так і в інших галузях права. Все це потребує усунення прогалин у законодавстві, застосування аналогії закону та аналогії права, а також інших подібних способів.

На підставі вищезазначеного слід визнати актуальним дисертаційне дослідження Ревуцької Ірини Емілівни на тему «Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн – членів ЄС: порівняльно-правова характеристика», метою якого є формування нових теоретичних положень щодо правових підстав створення сім'ї, напрацювання пропозицій, спрямованих на

подальше вдосконалення національного законодавства у сфері регламентації сімейних відносин.

Дисертаційна робота Ревуцької І. Е. характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Автор показала себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки сімейного права, а також цивільного, житлового, земельного права, теорії та історії держави і права. Оригінальна методологія дослідження підтверджує достовірність наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації.

Висновки дисертації зроблено із застосуванням низки загальнонаукових та галузевих методів і прийомів, використання яких зумовлене її метою, завданнями й особливостями предмета дослідження. За допомогою діалектичного методу було охарактеризовано закономірності процесу розвитку нормативного регулювання правових підстав створення сім'ї, розкрито особливості правових підстав створення сім'ї як загалом, так і окремих їх видів. Використання герменевтичного методу дало змогу здійснити тлумачення змісту правових норм, понять, визначень і термінів, які використовувались у дослідженні. Аксиологічний метод було застосовано в процесі дослідження особливостей окремих видів правових підстав створення сім'ї, а також при здійсненні правової характеристики сім'ї. Метод системного аналізу використовувався при вивченні стану наукової розробки питання правових підстав створення сім'ї та здійсненні дослідження окремих їх видів як особливих правових явищ. Використання історичного методу було зумовлено необхідністю дослідження еволюції правового регулювання правових підстав створення сім'ї.

Необхідність визначення змісту правових норм, які регулюють підстави створення сім'ї, зумовила застосування формально-юридичного методу. При здійсненні аналізу положень стосовно правового поняття сім'ї та правових підстав створення сім'ї в законодавстві країн-членів ЄС було використано порівняльно-правовий метод. Задля формулювання понятійно-категоріального апарату щодо правових підстав створення сім'ї застосовувався логіко-семантичний метод.

Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило автору виконати головні задачі: оцінити стан наукової розробки питання правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС; визначити методологію дослідження правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС; дослідити становлення та розвиток правового регулювання підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС; охарактеризувати поняття сім'ї в законодавстві України та країн-членів ЄС; визначити поняття правових підстав створення сім'ї; охарактеризувати види правових підстав створення сім'ї та здійснити їх класифікацію; дослідити особливості шлюбу як підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС; охарактеризувати зареєстроване партнерство як правову підставу створення сім'ї за законодавством країн-членів ЄС та визначити перспективи його запровадження в Україні; дослідити фактичні шлюбні відносини як правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС; розробити пропозиції, спрямовані на подальше вдосконалення чинного законодавства у сфері регламентації правових підстав створення сім'ї (с. 26-28 дис.).

Слід зазначити, що джерельна база дисертаційного дослідження включає 219 найменувань.

Серед позитивних моментів в дисертації можна виділити наступні.

Внаслідок проведеного порівняльного аналізу сімейного законодавства України та країн-членів ЄС було зроблено висновок про відсутність істотної різниці щодо підстав створення сім'ї. У дисертації автор правильно пояснює

такий висновок тим, що це є наслідок рецепції римського приватного права на підґрунті якого формувалися основні законодавчі джерела країн-членів ЄС та України (с. 74, 132, 146 дис.). Римські юристи першими створили сувору спеціальну термінологію, ту саму, якою ще і сьогодні користується весь цивілізований світ, розробили юридичні категорії і поняття, заснували і розвинули метод юридичного мислення, довели до вражаючих тонкощів вираження таких понять. Тому за визначенням усі поняття континентального приватного права є римськими, а більшість інститутів регламентуються так само, як і дві тисячі років тому в Римі.

У роботі здобувач розмежовує поняття «статус члена сім'ї» та «сімейно-правовий статус». Так, вона під статусом члена сім'ї розуміє правовий статус особи, який обумовлює наявність в неї встановленої законодавством сукупності прав та обов'язків, законних інтересів та гарантій їх реалізації, пов'язаних з належністю особи до сім'ї (с. 97 дис.). Сімейно-правовий статус визначено, як правовий статус особи, який обумовлює в неї наявність сукупності прав та обов'язків, законних інтересів та гарантій їх реалізації, встановлених сімейним законодавством (с. 122 дис.).

На підтримку заслуговує позиція здобувача щодо визначення поняття сімейного права ЄС, яке вона пропонує розуміти, як «наднаціональне сімейне право країн-членів ЄС, що визначає спільні принципи правового регулювання сімейних відносин та забезпечує єдиний підхід до вирішення питання належності особи до сім'ї в умовах природних відмінностей в регулюванні сімейних відносин національним правом країн-членів ЄС» (с. 74 дис.).

Цілком правильним є твердження, що «зміна статі одним із партнерів є підставою для зміни правової підстави створення сім'ї, що має наслідком припинення шлюбу». При цьому здобувач доцільно пропонує доповнити ст. 104 СК України частиною 5 такого змісту «5. У разі зміни статі одним із партнерів шлюб припиняється з дати видачі паспорта громадянина України, в якому визначено іншу стать» (с. 28, 142 дис.).

У дисертації значну увагу приділено такій підставі створення сім'ї як зареєстроване партнерство, сутність якого викладено здобувачем «як союз двох рівноправних та незалежних осіб різної або однієї статі, спрямованого на створення сім'ї та укладеного у встановленому законом порядку» (с. 156, 175 дис.). При цьому автор пов'язує п'ять пунктів новизни із цією правовою категорією. На підтримку заслуговує позиція дисертанта щодо правової природи інституту зареєстрованого партнерства – «має розглядатися насамперед у контексті прав людини і не є суто сімейно-правовим інститутом, водночас він є однією з правових підстав створення сім'ї» (с. 28 дис.).

У дисертації виділено дві групи сімей залежно від таких видів підстав їх створення: (с. 28, 120 дис.). При цьому до підстав створення сім'ї формального характеру віднесено шлюб, зареєстроване партнерство, квазішлюбний зареєстрований союз (одностатевий шлюб), усиновлення, прийняття дитини в сім'ю за сімейними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу), а до підстав створення сім'ї фактичного характеру - споріднення, проживання однією сім'єю чоловіка та жінки, шлюб між якими не було зареєстровано.

Вирізняється рецензована робота також тим, що окремий розділ (1) присвячено теоретико-правовим та методологічним засадам дослідження правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС, де досліджується стан наукової розробки питання правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС, визначається методологія дослідження питання правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС, а також вивчається становлення і розвиток правового регулювання підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС (с. 30-72 дис.). Внаслідок здійснення такого дослідження здобувачем було визначено основні етапи історичного розвитку поняття сім'ї: «об'єднання осіб під владою домоволодики, коли основними підставами її створення були підстави виникнення цієї влади (насамперед - законне споріднення, шлюб, кровне

споріднення); сім'я як сукупність двох союзів: шлюбного та союзу між батьками та дітьми (основною підставою створення сім'ї залишається шлюб, адже саме він має забезпечувати народження дітей); сім'я як принаймні один із союзів: шлюбний та/або союз між батьками та дітьми (шлюб та споріднення як підстави створення сім'ї мають однакове значення); розвиток альтернативних форм сімейного співжиття, заснованих на підставах, відмінних від шлюбу або споріднення (насамперед - зареєстроване партнерство, фактичний шлюб тощо) (с. 27, 68, 71, 177 дис.).

Особливий інтерес викликає спроба вирішити проблеми, пов'язані з укладенням шлюбу та реєстрації інших актів цивільного стану на тимчасово окупованих територіях Криму, а також в Донецькій та Луганській областях (с. 113-116 дис.). Так, здобувач розглядає два варіанти поведінки громадян України, які опинилися на тимчасово окупованій території або на території проведення антитерористичної операції: виїхати з тимчасово окупованої території (зони проведення АТО) і укласти шлюб у будь-якому органі державної реєстрації актів цивільного стану України, укласти шлюб у відповідних органах окупаційної влади (відповідних органах так званих ДНР або ЛНР) або укласти шлюб за релігійним обрядом.

Підсумовуючи вищевикладене та загальне враження від змісту дисертації, характеру висновків та пунктів новизни, вважаю, що дисертант зуміла досягти поставленої мети.

Слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження – сформовані автором наукові положення, оцінки, висновки, пропозиції і рекомендації дозволяють визначити підходи до вирішення цілої низки теоретичних і практичних проблем. Результати даного дисертаційного дослідження мають не лише наукове, але й практичне значення. Зокрема, основні положення дисертаційного дослідження, сформульовані у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані: науково-дослідній сфері – під час проведення подальших досліджень правових підстав створення сім'ї за законодавством

України та країн-членів ЄС; законотворчій роботі – при розробці змін до цивільного та сімейного законодавства України, пов'язаних зі встановленням правових підстав створення сім'ї; правозастосовній діяльності – в судовій та юридичній практиці при формуванні правових позицій у спорах стосовно правових підстав створення сім'ї за законодавством України; навчально-методичній роботі – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Цивільне право», «Сімейне право», «Міжнародне сімейне право», «Право Європейського Союзу».

Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені в дванадцяти наукових публікаціях, з яких п'ять статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, дві статті – у наукових виданнях інших держав, а також п'ять тез доповідей на конференціях.

Дисертація оформлена відповідно до вимог, які встановлюються для робіт такого роду, її основні положення і висновки з достатньою повнотою відображені у зазначених наукових публікаціях.

Разом з тим у дисертаційній роботі мають місце деякі дискусійні положення.

1. На увагу заслуговує пропозиція здобувача щодо обов'язковості укладення приватно-правового договору з його державною реєстрацією для виникнення відносин чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (с. 28 дис.). Справді така вимога спростить факт встановлення фактичних відносин чоловіка та жінки, а також визначення моменту їх виникнення. Водночас викликає великий певний сумнів щодо практичного застосування такого правила поведінки, оскільки швидше за все воно буде чоловіком та жінкою асоціюватися з виникненням шлюбних відносин: якщо люди будуть утримуватися від укладення шлюбу, то тим більше вони будуть утримуватися й від договірною оформлення із державною реєстрацією факту проживання.

2. В юридичній літературі відсутній однозначний підхід до визначення поняття «сім'я» та щодо критеріїв, яким вона має відповідати. Здобувач пропонує розуміти під «сім'єю» «створений на підставах, визначених законодавством, і заснований на повазі, любові та взаємопідтримці союз жінки та чоловіка, дітей, інших членів сім'ї, які проживають разом чи окремо, піклуються один про одного, дбають про матеріальне забезпечення один одного, дотримуються моральних засад суспільства та ведуть спільний побут» (с. 92 дис.). Водночас не зрозумілою є авторська позиція щодо критеріїв, яким має відповідати будь-яка сім'я та в чому полягає ступінь авторського удосконалення поняття «сім'ї», що виноситься у роботі до пунктів новизни (с. 26 дис.).

3. У роботі найбільшу увагу приділено характеристиці категорії «zareєстроване партнерство» у зв'язку з тим, що zareєстроване партнерство є однією з поширених у країнах ЄС підстав створення сім'ї. Зі змісту роботи можна зробити висновок про те, що здобувач є прихильником запровадження zareєстрованого партнерства до національного законодавства (останній пункт новизни дис.; с. 175 дис.). З такою позицією погодитися не можна. На мою думку такий союз двох осіб однієї статі морально неприйнятний, суперечить релігійним догмам та громадським духовним принципам. Діти в таких сім'ях будуть позбавлені впливу другого з батьків, що є необхідним для нормального розвитку дитини. Діти, які ростуть без батьків, тривожаться питанням, де їх тато і чому у когось він є, а у них немає.

4. Здобувач у більшості випадках у пунктах новизни узагальнила (поєднала) основні засади підстав створення сім'ї за сімейним законодавством України, країн-членів ЄС, а також законодавства ЄС. Враховуючи назву дисертаційного дослідження, присвяченого порівняльно-правовому аналізу правових підстав створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС, у пунктах новизни бажано було чітко вказати на положення, які слід запозичити до сімейного законодавства України із законодавства країн-членів

ЄС та положення, які закріплені в Україні та краще відображають національні сімейні традиції і правові засади.

Наявність дискусійних питань не впливає на загальну позитивну оцінку реалізованої автором наукової роботи, її науковості та практичної значущості отриманих результатів. Окремі з цих тверджень можуть стати предметом дискусії не тільки науковців, але й практичних працівників або послужити підґрунтям для подальших наукових розвідок.

Виходячи з наведеного, формулюється висновок, що представлена дисертаційна робота Ревуцької Ірини Емілівни на тему «Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн – членів ЄС: порівняльно-правова характеристика» є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, яка має істотне значення для сімейного права України зокрема, — формування нових теоретичних положень щодо правових підстав створення сім'ї, напрацювання пропозицій, спрямованих на подальше вдосконалення національного законодавства у сфері регламентації сімейних відносин, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент –

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права**

Підпис *С.Д.Гринько*
ЗАСВОДЧУЮ
Вчений секретар університету

С. Возіменко

С.Д.
Гринько С. Д.